

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

BAK, H. (2020). Türk Öğrencisi Bakış Açısıyla Rusçada Cümle ve Basit Cümlelere Dair Bir Değerlendirme. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (4) , 1833-1839.

Türk Öğrencisi Bakış Açısıyla Rusçada Cümle ve Basit Cümlelere Dair Bir Değerlendirme^(*)

Hadi BAK (**)

Öz: İnsanlığın varoluşundan bu yana, insanlar düşünceleri birbirlerine iletmek için çeşitli iletişim yollarına başvurmuşlardır. Bu iletişim yollarının şüphesiz ki en etkili olan aracı, dildir. Bir iletişim aracı olan dilin yapısının ve özelliklerinin çalışılması etkili iletişim için vazgeçilmez bir durum olmuştur. Dil yapılarının araştırılıp incelenmesi ve iletinin gerekli mecralara ulaşması için, yabancı dil öğretilen birimlerde her iki dili kıyaslama yöntemi etkili bir yoldur. Biz de bu çalışmamızda Türkçe ve Rusça dillerinde “cümle” kavramı ve basit cümleler üzerinde durup, gerektiği yerde kıyaslama yöntemi ile değerlendirme yapmaya çalışacağız. Basit cümleler Türkçe ve Rusça olmak üzere iki ayrı dilde değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Fakat söz konusu dillerin farklı dil aile gruplarına mensup olmalarından, ilk etapta gerek söz diziminde gerekse cümle yapısında olsun birtakım farklılıklar gözümüze çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: iletişim, cümle, basit cümle, Türkçe, Rusça.

An Evaluation Of Sentences And Simple Sentences In Russian From The Turkish Student's Perspective

Abstract: Human beings , since its existence have resorted their thoughts to various ways of communication to convey things to each other. Language has undoubtedly been the most effective means of communication of these communication routes. The study of the structure and characteristics of language, which is a means of communication, has been indispensable for effective communication. The method of comparing both languages in foreign language teaching units is an effective way to research and study language structures and to reach the necessary channels of communication. Turkish and Russian language sentence concept and simple sentences in this study, where necessary, we will try to make an evaluation with the method of comparison. Turkish and Russian simple sentences were evaluated in two different languages. However, since these languages belong to different language family groups, we see differences in both syntax and sentence structure in the first place.

Keywords: communication, sentence, simple sentence, Turkish, Russian.

Makale Geliş Tarihi: 16.10.2020

Makale Kabul Tarihi: 25.12.2020

I.Giriş

Anlık, sözlü ve yazılı olarak dilbilimsel iletişim (dilsel iletişim), konuşma olarak adlandırılan bir biçimde yürütülür. Sözlü iletişimde, söz konusu böyle bir konuşma, bir hoparlörden alıcıya yönelik çıkan sesler, monolog veya diyalog biçiminde olabilir, başka

^{*)} Bu makale, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda gerçekleştirilen “ Rus Dilinde Basit Cümlelerin Sınıflandırılması” adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

^{***)} Dr.Öğr.Üyesi Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü (e-posta: hadi.bak@atauni.edu.tr) ORCID ID. <https://orcid.org/0000-0001-6455-1504>

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate intihal incelemesinden geçirilmiştir.

bir deyişle, iki veya daha fazla taraf arasında kısa diyalog alışverişi veya daha detaylı, daha karmaşık dilsel iletişim birimleri gerçekleştirilebilir. Haydar Ediskun, konuşma dilini şöyle tanımlar: «konuşma dili, işitme duyumuza seslenen işaretler sistemidir. Evde, sokakta, günlük yaşamımızda kullanılan asıl dildir. (Ediskun, 2017: 19) Böylece temelde sözlü iletişim aracı olarak dil karşımıza çıkmaktadır. Her yazı dili bir konuşma dilinden doğar. Ancak ortak dil durumuna gelen yazı dili, zamanla kendi standartını oluşturarak konuşma dilinden farklılaşır. (Buran, 2004: 80) Yazılı iletişimde , sözlü iletişimden farklı olarak , okuyucuya hitap eden, monolojik konuşma, yazı yazma veya diyalog oluşturma, konuşma veya başkasının monolog konuşmasının az ya da çok kısıtlı bölümlerini çalışma alanı olarak kapsamaktadır.

Konuşma akışından söz ettiren ve sözdizimi birimleri olarak düşünülmüş olan gerçek bir dilde, iletişim, dilin karmaşık bir parçası olarak mevcudiyetini sağlamaktadır. Sözdizim ve dil arasındaki bu tür ilişkiler oldukça karmaşıktır. Bu ilişki bir yandan, dilsel olarak çeşitli bileşik sözdizimsel birimlere, diğer yandan ise bilgi mesajından kaynaklanan tamamen anlamlı ilişkilere dayanmaktadır. Dilsel bağlamda bu ilişkiler sözdizim birimi olarak ve bütünde de metin olarak adlandırılır. Böylelikle aşama aşama iletişim için zemin hazırlanır ve en temelde cümle kısmına geçilir.

“Araştırmacılar dilin, birbiriyle çok sıkı ilişkiler kuran birimlerin oluşturduğu bir sistem olduğunu söyleyerek dili, tek tek sözcüklerden oluşan bir iletişim aracı olmaktan ziyade cümleler topluluğu olarak kabul etmektedirler.” (Akın, 2007: 206) Bu bağlamda cümle kavramının önemi de ortaya çıkmakta olup, iletişim aracı olarak cümle kavramına giriş yapmaktayız.

II. Cümle Kavramı, Türkçe ve Rusçada Basit Cümleler

İletişim kurmanın temelinde, dilin hem yaratıcısı hem de konuşanı olarak insan bulunmaktadır. İnsanoğlu düşünen bir varlıktır ve düşündüklerini karşıya iletme ihtiyacındadır. Bu durumda iletişim sağlayabilmenin en etkili yolu konuşma veya yazı dilidir. Düşündüklerini ifade etme noktasında ise, düşüncelerinin tam ve anlamlı bir yargı olabilmesi için cümleye dökmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaçtan cümle dizimi problemi doğmuştur. Peki, cümle nedir?

Cümle, içinde ya bir tek bağımsız yargı, ya da yeteri kadar yan yargıyı bir temel yargı kelimeler dizisidir (Ediskun, 2017: 323).

Bir yükleme bağlı olarak oluşan, bir duyguyu, bir düşünceyi, bir eylemi veya bir isnadı tam olarak anlatan ve birbirlerine belirli kurallarla bağlanan kelimeler dizisine “cümle” denir. Cümle, bir yükleme bağlı olarak oluşur. Çekimli bir fiilden, çekimli bir fiillikten veya isim unsuruyla ona eklenen çekimli bir ek-fiilden oluşan yüklem, bir cümlenin var olmasına yettiği için, cümle, görünüşte bir yüklemden ibaret görünebilir. Yüklemde bulunan kişi eki, özneyi belirlediği için, tek yüklemden ibaretmiş gibi görünen bu tür cümlelerde, özne eksiltilmiştir. Dolayısıyla öznenin bulunmayışı, biçimseldir. (Özmen, 2013: 5).

Aldı.

Metin, aldı.

Metin, çiçek aldı.

Metin, Sevda' ya çiçek aldı.

Metin, dün, Sevda' ya çiçek aldı.

Metin, dün, Sevda' ya çiçekçiden çiçek aldı.

Metin, dün, Sevda' ya da annesine de çiçekçiden çiçek aldı.

Yukarıda verilen basit cümle örneklerinde, özne ve yüklem olan iki temel öge arasına yargı bildirmeyen sözcükler girmediği sürece, ne kadar uzun olursa olsun yine de basit cümlelerdir.

Türkçede cümleler yapılarına göre **a) basit cümle, b) bileşik cümle, c) sıralı ve bağlı cümle** olmak üzere üçe ayrılırlar. Fakat biz makalemizde Rus Dilindeki basit cümleleri ele alacağız. Dolayısıyla Türk öğrenciler tarafından daha anlaşılır olması için Türkçe dil bilgisinde yer alan basit cümle örneklerine de zaman zaman değiniyoruz.

Basit cümle (простое предложение) bir tek çekimli eylemle kurulan yani yalnız bir yüklemi bulunan tümcedir. Yüklem ad ya da eylem olabilir. Basit ad tümcelerinde yüklem, ad soylu bir sözcük/sözcük grubu ile ek eylemden oluşur. Bu tümcenin olumsuz şekli **değil** ya da **yok** ile yapılır. Sözlü anlatımda, tonlama da tümceye olumsuz anlam katılabilir. Özellikle söyleyişte, ek eylem düşebilir. (Eker, 2013: 365)

Basit cümlelerde en temel özellik, yüklemlerinin tek olmasıdır. Eğer yüklem tek ise bunun dışındaki öğelerin varlığı ve sayısının önemi yoktur. Bir cümlenin içerisinde birçok söz ve sözcük öbeği olabilir. Bu şekilde basit cümlede yüklem tek olması önemlidir.

В.В. Виноградов: «предложение – это грамматически оформленная по законам данного языка целостная (т. е. неделимая далее на речевые единицы с теми же основными структурными признаками) единица речи, являющаяся главным средством формирования, выражения и сообщения мысли» (Vinogradov, 1995: 234).

VV Vinogradov'un tanımına göre; «cümle, verilen dilin kurallarına göre dilbilgisel olarak tasarlanmış bir bütündür. (yani, aynı temel yapısal özelliklere sahip cümle öğelerine bölünmez), düşüncenin oluşumu, ifadesi ve mesajının ana aracı olan cümlenin öğeleridir.»

Rusçada cümleler temel olarak yapılarına göre **a) basit cümleler** ve **b) bileşik cümle** şeklinde ikiye ayrılırken, cümle tanımı için Demir ve Aiupova aşağıdaki tanımlamayı yapmaktadır.

Предложение – это основная единица синтаксиса. Предложение обладает набором признаков : 1) выражает законченную мысль; 2) имеет цель высказывания; 3) грамматически организовано, имеет грамматическую основу/основы; 4) оформлено интонационно (Айурова, Demir, Айуров, 2015: 6).

Cümle sözdiziminin temel birimidir. Cümlenin bir dizi nitelikleri vardır: 1) belirlenen anlamı ifade eder; 2) ifade etme amacı vardır; 3) dil bilgisel olarak düzenli bir şekildedir ve dil bilgisel temeli/temelleri vardır; 4) tonlama ile biçimlendirilmiştir.

Kuruluşunda tek yüklem bulunan, tek yargı bildiren cümledir. Basit cümlede tek bir yargı bulunur; bu yargıyı sonuca bağlayan tek yüklem vardır. Bu yüklem, ya çekimli bir fiil ya da ek-fiil almış isim veya isim gibi kullanılan kelime grubu olur. Bu cümle yapısı, yalın bir anlatım bildirir ve bağımsız bir yargı ortaya koyar (Özkan, Sevinçli, 2015: 195). Aslında burada basit cümle olarak tanımlana durum, bir olma veya yapma neticesinde ortaya çıkan, tamamlanan ve tamamlanacak eylemin veya mevcut olan durum ifade biçimidir.

1-“-Bugün hava çok **soğuktur**. Сегодня очень холодно.”

2-“-Yarın birlikte kütüphaneye **gideceğiz**. Завтра вместе пойдём в библиотеку.”

Yukarıda verdiğimiz iki örnekte gösterildiği gibi , basit cümlelerde tek eylem olup isim türünde ve yüklem soyludur veya tek bir eylem vardır ve o da fiil türünde olup, yüklem görevindedir. Birinci cümlede “**холодно**”(soğuk) isim türünde yüklem, ikinci cümlede ise “**пойдём**” (gideceğiz) fiil türünde ve yüklem konumundadır.

Dilbiliminde, sözdizimsel bir yapı olarak cümlenin öğrenimine dair farklı yaklaşımlar olduğu herkesçe bilinir. Fakat, asıl olarak karşılaştırmalı çalışmalar, temel iki eğilimi verirler. Bunlardan ilki, cümleyi dilbilimsel olmayan anlamlar (mantıksal, mantıksal-psikolojik) yardımıyla belirlemektir. Bu durumda cümlenin daha çok semantik durumu ele alınmaktadır. İkinci eğilim ise, cümlenin tam dilbilgisel ölçütlerini bulmaya yöneliktir. Böylelikle cümlenin öğeleri ele alınmaktadır.

Ünlü Rus Dilbilimci Sergey İvanoviç Ojegov’ un *Словарь Русского Языка* -Rus Dili Sözlüğündeki tanımına göre cümle:

Предложение, -я, ср. В грамматике : грамматически и интонационно оформленное сочетание слов или отдельное слово, выражающее законченную мысль. Главное п. Придаточное п. Безличное п. Простое п. Сложное п.- Dil bilgisinde cümle; tamamlanmış bir düşünceyi ifade eden, dil bilgisel ve tonlamalı olarak biçimlendirilmiş sözcük öbekleri veya ayırık sözcüklerdir. Bunlar; ana cümle, yan cümle, öznemiş cümle, basit cümle ve bileşik cümledir (Ojegov, 1952: 528) .

V.V. Babaiçeva перечисляет несколько признаков простого предложения: «1) содержание простого предложения соотносится с действительностью,

представляя собой опосредованный результат мыслительных процессов; 2) в простом предложении выражается двучленная мысль; 3) в простом предложении выражаются предикативные отношения, характеризующиеся модально-временным планом; 4) простые предложения отличаются разнообразием структурных схем; 5) структурное разнообразие того или иного типа простого предложения маркировано (в том числе морфологическими и лексико-фразеологическими средствами) (Babaytseva, 2015: 175).

V.V. Babaytseva basit cümlelerin bir dizi özelliklerini sıralamaktadır: «1) basit cümlelerin içeriği, düşünce süreçlerinin aracılı bir sonucunu temsil eden gerçeklikle ilişkilidir; 2) basit bir cümlede iki ögeli bir düşünce ifade edilir ; 3) basit bir cümle, kip-zaman planı ile karakterize edilen tahmini ilişkileri ifade eder; 4) basit cümleler çeşitli yapısal şemalar ile ayırt edilirler; 5) bu tür basit cümlelerin yapısal çeşitliliği etiketlenmiştir (morfolojik ve sözlüksel-deyimsel araçlar dahil)»

Bu tanımdan yola çıkarak, sözdizimsel bir birim olarak basit bir cümlelerin çeşitli yönlerinin dikkate alındığı söylenebilir. Rus dilinin öğretiminde, basit bir cümlelerin yapısal oluşumuna dayanan bu tarz tanımlar sıkça kullanılmaktadır.

Простое предложение – это такое предложение, в котором имеется одна грамматическая основа. Она может состоять из двух главных членов – подлежащего и сказуемого, например: С чего **начинается Родина?**, или из одного – подлежащего, например: **Зима**. Кругом лежит снег; сказуемого, например: **Вечерет**. Небо на западе порозовело. К подлежащему и сказуемому могут относиться зависимые слова – второстепенные члены. Подлежащее вместе с зависимыми словами образует состав подлежащего, например: Задремали **звёзды золотые**. Сказуемое вместе с зависимыми словами образует состав сказуемого, например: Листья **в поле пожелтели**.¹

Yukarıda Rusça tanımını verdiğimiz basit cümlelerin biraz daha detaylı analizini, aşağıda açıklamalar ve çeviriler ile vermeye çalışacağız.

Basit cümle içinde bir dil bilimsel temel (yapı) bulunan cümledir. Basit cümle özne ve yüklem olan iki ana öğeden oluşabilir. **-С чего начинается Родина?(Vatan nedir?)** bu cümlede iki öğe mevcuttur. (**Начинается- yüklem ve Родина- özne**).

Ayrıca sadece öznenen oluşan cümleler de basit cümle olarak değerlendirilebilir. Örneğin; “**Зима. Кругом лежит снег .(Kış) (Etrafta kar var.)** Burada birbir çevirisi yaptığımızda bize göre sadece isim gözükebilir. Çünkü ilk sözcük tek başına bir yargı belirtmez. İkinci cümleye baktığımızda, iş, oluş ve hareketi bildiren bir yüklem söz konusudur ve böylece cümle kriterini taşımaktadır. Fakat Rusçada bu şekilde, sadece ilk sözcük olan **-kış** kelimesi tek ögeli, basit cümledir ve bu cümlede tek öğe olarak belirtilen durum, sadece cümlelerin öznenen oluşmasıdır. Bu tür cümleler Rusçada basit

¹ <http://sergvelkovelli.com/category/prostoe-predlozhenie>

cümle olarak ifade edilmektedir ve Türkçede bir karşılıkları yoktur. Basit cümlelerin tek ögeli olduğunu belirterek, sadece öznenen oluşan cümle örneğini sunduk.

Tek ögeli cümle olup sadece yüklemden oluşan cümlelere bakacak olduğumuzda; “-**Вечереет. Небо на западе порозовело.**” örneğini verebiliriz. “**Вечереет-Ақşam oluyor. Batıda gün karatıyor.**” “-**Вечереет-Ақşam oluyor**” cümlesi, sadece yüklemden oluşan tek ögeli basit bir cümledir. Özneye ve yükleme yan ögeler olan bağımlı kelimeler de eşlik edebilirler. Bağımlı kelimeler ile birlikte özne, özne durumunu oluşturabilir. Örneğin: **Задремали звёзды золотые- Altın yıldızlar şekerleme yaptılar.** Bu cümlede **звёзды- yıldızlar özne iken золотые- altın** ona bağlı yan kelimedir ve ikisi birlikte özneyi oluşturmuştur. Bağımlı kelimeler ile birlikte yüklem, yüklem durumunu oluşturur. Örneğin: **Листья в поле пожелтели- Yapraklar yerde sarardılar.** Bu cümlede **пожелтели- sarardılar** kelimesi yüklem, **в поле- yerde** kelime ise durum ve yer bildirek ve ikisi birden yüklemi oluşturur.

Yukarıda verdiğimiz tanımlama ve çözümleme pratiğinde, basit cümlelerin (*predikatif veya nominatif*) durumuna göre minimum tanımlamasına yönelik örnekler sunulmuştur. Predikatiflik durumu, yüklem fiil soylu olmasıdır. Nominatif durum ise , cümlede fiilin isim soylu olmasıdır.

Basit cümleler, dilin gramer yapısının en başında gelen yapılarından biridir. Cümlelerin yapımı, cümlelerin öğrenimi ve durumu, sözdiziminin temelini oluşturur. Her cümle, içinde barındırdığı öğelerin ifadesi, ifade etme becerisi, durumu ve tonlama sırasını kapsayan bir yapıdır.

Basit cümle modelinde, bir cümle oluşturmak için gereken en az bir öğeden oluşan somut bir durumun olması yeterlidir. Basit cümle modelinde, eğer sadece tek bir öge bile varsa, cümle kavramı oluşmuş demektir.

İsim soylu cümleler bu durumu gayet iyi açıklamaktadır : *Orman. Çadır. Sessizlik.* Bu tür cümlelerin ana anlamı, nesnelere veya olayların varlığının (olmasının) ifadesidir. Ayrıca, öznenin bulunmadığı ve olamayacağı, öznesiz cümleler örnek olarak verilebilir. Öte yandan yüklem, kişisel olmayan bir fiil veya yüklem zarfıyla ifade edilen öznesiz cümleler de örnek olarak verilebilir : *Aydınlanıyor. Soğuk (soğuktur). Vera Vasilyevna Babaytseva tarafından belirtildiği gibi, bu tür cümlelerde "eylemin figürden ayrı olarak tasvir edilmesi, onun kendiliğinden bir süreç, eylem, bir işaret olarak sunulması gerekir –düşünce/konuşma konusunun genel bir değerlendirmesi olarak sunulması gerekir” (Babaytseva, 2015: 576).*

Örneğin, *Вечереет. (Hava kararıyor),* cümlesi Rusçada tek ögeli bir cümledir. Yüklem vardır ve cümle kavramı oluşmuştur. Dilbilim tarihinde kurulan bir cümle modelinin seçilmesine yönelik iki temel yaklaşım (yüklemlilik durumu yani yüklem cümlesi ve nominatiflik yani isim cümlesi) birbirini dışlayan değil, birbirini tamamlayan, soyutlamanın farklı düzeylerini temsil eden iki ana yaklaşımdır.

III. Sonuç

Çalışmamızda hem Rusça hem de Türkçe basit cümleler ele alınmış olup, kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Aslında konu dil olunca, araştırmanın çok uzun ve detaylı olmaması için hiçbir sebep yoktur. Fakat, bu çalışmada sadece cümle ve basit cümle kavramlarının tanımı ve bazı örnekler üzerinde durduk. En çok dikkatimizi çeken durum ise, bazı tek öğeli cümlelerin Rusça basit cümle kategorisine giriyor olmasına rağmen Türkçede aynı durumda kullanılmamalarıdır. Örneğin; -*Темнеет. Hava kararıyor. -На улице дождь. Dışarda yağmur yağıyor.* Her iki cümlede de tek öge ile yargı verilmesine rağmen, Türkçede böyle bir kullanımın karşılığı yoktur. Çalışmamızın her iki dile ilgi duyanlar için çok kısa bir değerlendirme niteliğinde kaynak olması hedeflenmiştir.

Kaynaklar

- Aiupova, S., Demir, B. Aiupov, İ. (2015). Çağdaş Rus Dili (Sentaks), Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Akın, C. (2007). “Türkiye Türkçesinde Cümlede Tümleçler Üzerine”. Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (9) , 205- 219.
- Babaytseva , V.V. (2015) . Sintaksis russkogo yazyka. Moskova : Nauka.
- Buran, A. (2004). Konuşma Dili-Yazı Dili İlişkileri ve Cumhuriyet Devrinde Yazı Dilinin Ağızlardan Aldığı Kelimeler Üzerine Bir Değerlendirme Zeynep Korkmaz Armağanı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ediskun, H. (2017). Yeni Türk Dilbilgisi, 13. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2013). Çağdaş Türk Dili, 8.Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ojegov, S.İ. (1952) . Словарь Русского Языка(Rus Dili Sözlüğü), Moskova: Gosudrstvennoye izdatelstvo.
- Özkan, M., Sevinçli V. (2015). Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli) 7.Baskı, İstanbul: Akademik Yayınlar.
- Özmen, M. (2013). Türkçenin Sözdizimi, Adana: Karahan Yayınları.
- Vinogradov, V.V. (2015). Osnovnyye voprosy sintaksisa predlozheniya // Voprosy grammaticheskogo stroya, - Moskova: Izd-vo AN SSSR.
- İnternet kaynak: http://sergvelkovelli.com/category/prostoe-predlozhenie_